

ГОВОРИТЬ МУЗИЧНА МОЛОДЬ

УДК 784.4Укр

Катерина Кундуш

ORCID: 0000-0002-5258-0444

ЛОКАЛЬНИЙ ЗВИЧАЙ ЗИМОВОГО «ШАСТУВАННЯ» У СЕЛІ ОСТРІВ НА ДУБЕНЩИНІ

Розглянуто локальний звичай зимового обходження дворів зі співом спеціальної колядки, визначеної у с. Острів Дубенського району як «шаста». Охарактеризовано основні обрядові дії, які супроводжують процес шастування. Проаналізовано етнографічний та музичний матеріал на рівні функцій, композиційних, мелотипологічних властивостей та поетичного змісту твору.

Ключові слова: локальний звичай, зимовий цикл, пісенний фольклор, колядки, село Острів, Дубенщина.

Дослідження локально своєрідних явищ у межах певних етнографічних осередків становить неабиякий інтерес для сучасної науки, оскільки саме завдяки цьому якнайкраще і найглибше пізнається природа фольклорного середовища. Як правило, оригінальні прояви вирізняються давнім походженням, однак із плином часу та внаслідок новітніх тенденцій більшість із них не дійшли до нашого часу. Ті ж реліктові явища, що й надалі культивуються в певних осередках або ж, принаймні, зберігаються у пам'яті кращих фольклорних виконавців, не лише змістовно характеризують місцеву традицію, а й служать цінним ресурсом для формування загальнонаціональної культурної картини етносу з його унікальними особливостями та відмінностями від інших народностей. Тяглість прадавніх традицій та їхнє подальше існування безпосередньо залежить від інтересу та дієвого залучення молодшого покоління, яке виступає правонаступником місцевих звичаїв, однак немаловажну роль у цих процесах відіграють дослідники етнографічної спадщини, котрі привертають увагу до унікальних явищ.

Один із таких локально своєрідних звичаїв нещодавно виявлено у селі Острів Дубенського району Рівненської області. Це звичай зимового «шастування»-колядування, що відбувається під час традиційного зимового обходження дворів та призначений пошанувати молоду пару, яка взяла шлюб у попередньому році.

Село Острів належить до етнографічного регіону середньої Волині, а за адміністративним та історико-культурологічним визначенням входить до складу Дубенщини. На цій території віддавна проводяться музично-етнографічні дослідження, унаслідок чого видрукувано чимало праць на історико-культурологічну та музично-етнографічну тематику: [9], [8], [7], [1], [4] та ін. Попередні етномузикологічні напрацювання в цьому осередку носять розвідковий характер, а тому в них не приділено окремої уваги локально своєрідним явищам. Натомість, така можливість з'являється на основі нещодавно здобутих нових матеріалів.

Протягом останніх семи років авторка цієї статті здійснює активні дослідження музично-етнографічної спадщини села Острів як свого родинного осередку. За цей

час було проведено понад двадцять індивідуальних фольклористично-експедиційних розвідок, у процесі яких вдалося зафіксувати більше 300 народнопісенних творів – обрядових і необрядових. Головними інформантами виступили дев'ятеро корінних мешканок села, переважно 1930–1940-х років народження, котрі надали відповідну етнографічну інформацію та виконали пісні. Ще троє інформантів, які також є місцевими жителями, розповіли важливу історико-культурологічну інформацію.

Обрядова творчість с. Острів становить 60% усього зафіксованого репертуару, вона представлена родинно-обрядовими та календарними творами. Іншу частину репертуару, значно об'ємнішу, складають твори звичайного, необрядового циклу. Серед обрядової творчості переважають весільні наспіви, а також календарно-обрядові твори – зимові, весняні та літні.

У місцевій обрядовості с. Острів важливе місце належить зимовим святкам, що порівняно з іншою календарною творчістю добре збереглися до нашого часу та, як це властиво для більшої частини України, й досі відзначаються з дотриманням основних ритуалів і співом величальних творів. Зимовий цикл містить три традиційні свята – Різдво, Старий Новий рік та Водохреща, кожне з яких супроводжувалося унікальними обрядовими співами та діями. Обходженням дворів з колядуванням та щедруванням займається окремий гурт колядників. Колись у селі існувало кілька складів виконавців: молодіжна громада хлопців та дівчат (від 6 до 12 учасників), гурт жінок та чоловіків, які представляли церкву – т. зв. церковні братчики (від 10 до 20 осіб орієнтовно) та дитячі гурти довольного складу. Наразі у селі колядують та щедрують церковні братчики та молодь. Зазвичай обрядові співи виконувалися акапельно, що практикується і донині. Поміж традиційними зимовими обрядовими діями та звичаями – обходженням дворів, виконанням театральних різдвяних сценок, збиткуванням молоді на Старий Новий рік, освяченням води та будинку – у с. Острів було виявлено унікальний звичай «шастування», який і нині відтворюється під час зимових свят за реальних умов.

Зимове шастування у селі Острів передбачає виконання спеціальної колядки (на перший день Різдва) під час традиційного обходження дворів. Ця колядка називається „шастувальна” або скорочено – „шаста”, а по-вуличному „шастоха”. Її виконують лише для молодої пари – чоловіка та жінки, які одружилися протягом попереднього року. Нині в Острові проживає мало молоді, тому 2020 року тут було лише два весілля. Відповідно, на цьогорічне Різдво до кожної з цих пар прийшли додому шастувати колядники. Господарі дому завжди сприймали і сприймають шастування як знак великої поваги, а після його завершення запрошують колядників до хати для частування. Вважається, що молоді обов'язково повинні бути у цей час вдома, хоча зараз шастування може відбуватися навіть за відсутності пари, котра могла вже й не мешкати на постійно у селі. У такому випадку шастувальників приймають батьки молодят.

Процес шастування відбувається за сценарієм колядування чи щедрування: виконавці заходять до двору, стають під вікном або біля будинку та просять дозвіл на виконання зі словами: «Дозвольте шастувати!». Господарі відповідають: «Шастуйте!», і вони розпочинають співати. Окрім шаста, могли виконувати ще одну колядку «Нова рада стала» або іншу популярну (церковну) колядку. Після цього їх запрошували до будинку, де відбувалася гостина та дарування.

Шастують зазвичай чоловіки і жінки середнього віку – церковні братчики, до них іноді приєднуються їхні діти, а також родичі з інших сіл або міст. Таким чином у гурті опиняються корінні жителі, які добре відтворюють мелодію та текст шасти, молодші виконавці, які «підтягують», і всі інші, хто забажає (у т. ч. некорінні мешканці). Версія «живого» виконання шасти містить певні відмінності від зафіксованих у хатніх умовах творів. Очевидно, старші інформанти значно компетентніші від молодих виконавців, дарма що вони нині не беруть участі в обрядах. Ці відмінності стосуються темпу, мелодичного інтонування та, частково, поетичного тексту. З роками змінилися і певні деталі звичаю. Так, старші жителі села розповідають, що молодим не шастували, якщо до цього часу у сім'ї народжувалася дитина, тоді як зараз це не є принциповим.

Щодо назви цього звичаю місцеві жителі не мають конкретних тлумачень, тому можна зробити з цього приводу такі припущення. Походження звичаю може бути пов'язане з поняттям „честувати”, тобто шанувати, оскільки колядники таким чином вшановують молоде подружжя. Однак у самому тексті кілька раз згадується слово „шастить” у розумінні „шелестить”, що могло стати основою для назви «шаста»: «*Шастить на її хусточка її...*», «*Шастить на її блузочка її...*», «*Шастить на її спідничка її...*».

В основі *сюжету* – величання молодого подружжя. У першому куплеті згадується ім'я чоловіка: «Ой у Петруня славная жона»; очевидно, що ім'я в кожній ситуації змінювалося. У наступних куплетах розповідається про досягнення молоді дружини («*закупила вона та й три города*»), а також її красу та статечність. У рефрені щоразу акцентується увага на щасливій долі молодого чоловіка, якому трапилася така чудова жінка.

На мелотипологічному рівні виявлено наступне. В основі твору лежать типові 10-складові речення, які реалізуються у різних композиційних комбінаціях. Спостерігається навіть спорідненість із великою кільцевою формою, де обрамленим ширшим частинам контрастує компактніша середня. Перший рядок містить класичні колядкові 5-складники з групуванням трибрахій-ямб, а в другому рядку вони змінюються на трибрахій-хорей, що цілком властиво для цього типу зимових наспівів у широких межах їхнього побутування.

На основі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки. Звичай зимового шастування, виявлений у селі Острів, належить до локально своєрідних явищ (про нього відомо хіба ще в сусідньому селі Нараїв, але там його вже не відтворюють) та є надзвичайно важливим для дослідження фольклорного середовища с. Острів та навколишніх теренів. Такий звичай унікальний перш за все своєю формою, бо ж сам тип колядок відомий і в інших регіонах. Надалі важливо віднайти можливі паралелі цього звичаю у наближених або й у віддалених осередках, що доповнить нашу науку цінною інформацією, а загалом збагатить скарбницю української етнографічної спадщини.

Список використаних джерел

1. Давидюк В. Етнокультурна своєрідність Волині. *Народна творчість та етнографія*, № 3. 2005. С. 66–77.
2. Давидюк В. Етнологічний нарис Волині [за матеріалами експедиції Полісько-Волинського народознавчого центру «Волинянина-2003»]. Луцьк : Інститут культурної антропології, 2005. 70 с.

3. Козицький С. Народні пісні Волині, Поділля і Холмщини [ред.-упоряд. Б. Столярчук, О. Юзюк]. Рівне: Видавець О. Зень, 2014. 128 с.
4. Мартиновська М. Мій край пісенний – Здобвиця моя: фольклорний збірник / заг. редакція Ю. Рибак. Рівне, 2005. 76 с.
5. Народні пісні Рівненщини (фонографічний збірник) [редактор-упорядник, автор переднього слова і приміток Надія Супрун-Яремко]. Рівне: ПП М. Дятлик, 2013. 460 с.
6. Паральчук О., Паральчук К. Пісенна спадщина села. Стовпець: фольклорний збірник / загальна редакція Ю. Рибак. Рівне, 2013. 96 с.
7. Серко О. Традиційна вокально-обрядова культура Середньої Волині (етнографічний і жанровий аспекти). *Музичний універсум. Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. Львів, 2017. Вип. 41. С. 140–153.
8. Цехмістрок Юрій. Народні пісні Волині: Фонографічні записи 1936–1937 років / джерельні матеріали та видання Богдана Столярчука; відчитання та загальна редакція Богдана Луканюка. Львів – Рівне, 2006. 480 с.
9. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (краєзнавчий словник від найдавніших часів – до 1914 року). Т. 1. Вінніпег: Накладом товариства «Волинь», 1984. 600 с.

Додаток. «Ой у Петруня»

♩ = 204

1. Ой у Петруня слава я жона
Бог йому дав славу ю жону
і в його дому не завидуй те
хлопці молодці Бог вам дасть

1. Ой у Петруня слава я жона	7. А що з жидами то торгувати
Бог йому дав	8. А що з панями то панувати
Славу ю жону	9. Шастить на її хусточка її
І в його дому	10. Шастить на її блюзочка її
Не завидуйте хлопці молодці	11. Шастить на її спідничка її
Бог вам дасть	12. А за цим словом бувай здорова
2. Закупила вона та й три города	13. Слава я жона статечна жона
3. А перший город та все з панями	14. Жартуй не жартуй сто рублів готуй
4. А другий город то все з жидами	15. А вже з тих жартів горіхів фартух
5. А третій город то з мужиками	16. А за цим словом бувай здорова
6. Що з мужиками з полі робити	17. Статечна жона і пані Петрусьова

